

Samhällsekonomisk utblick

Samhällsekonomi och arbetstid

Februari 2025

Arbetskraft och kapital är viktiga för ekonomisk tillväxt, men historiskt sett är det produktivitetens utveckling som har varit helt avgörande för den ekonomiska standard vi har idag. Den har gjort det möjligt att öka den privata konsumtionen och bygga ut de offentligt tillhandhållna tjänsterna. Produktivitetens utvecklingen har också gjort det möjligt för arbetskraften att byta arbetstid mot fritid. Håller det historiska mönstret i sig kommer även framtida produktivitetsoökningar resultera i viss minskad arbetstid. Men möjligheterna att byta arbetstid mot fritid kommer precis som tidigare variera mellan branscher och yrkesområden.

Tillgången på arbetskraft är avgörande för ekonomins förmåga att växa och samhällets möjligheter att utvecklas. Brist på arbetskraft betyder att många arbetsuppgifter inte blir utförda. Går det inte att kompensera bristen med tekniska framsteg eller arbetskraft från andra länder kommer den totala produktionen i ekonomin att minska. Det betyder lägre tillväxt och minskade resurser för privat konsumtion, offentliga utgifter och investeringar. Hur mycket människor väljer att arbeta är därför helt centralt för hur ekonomin fungerar och utvecklas.

Ett vanligt sätt att mäta tillgången på arbetskraft är att beräkna hur stor andel av befolkningen som står till arbetsmarknadens förfogande. Detta arbetskraftstal varierar en hel del mellan länder. Ett exempel på lågt deltagande är Italien där arbetskraftsdeltagandet var 67 procent 2023 i åldersgruppen 15–64 enligt Eurostat. I Frankrike var arbetskraftsdeltagandet 73,9 procent medan det var 84 procent i Sverige. Sverige har länge haft ett högt arbetskraftsdeltagande jämfört med andra länder. I Europa var deltagandet 2023 högre endast i Nederländerna, 85,5 procent.

Hur mycket arbetar vi?

Högt arbetskraftsdeltagande är gynnsamt för ekonomin och visar bland annat att den övergripande politiken är utformad för att många ska kunna arbeta. Ur ett makroekonomiskt perspektiv är det också viktigt att veta hur många timmar arbetskraften ägnar åt arbete. Skälet till det är att det ger en signal om hur stort det potentiella arbetsutbudet kan vara. Om exempelvis många arbetar få timmar finns det ett potentiellt arbetsutbud som skulle kunna bidra till att minska flaskhalsar i ekonomin. Det utbudet finns inte att tillgå om de flesta redan arbetar mycket. Då är signalen i stället att ekonomin går för fullt. Därför samlas det löpande in information om hur mycket människor arbetar.

Arbetskraftsundersökningarna (AKU) är den officiella svenska statistiken om läget på arbetsmarknaden. De görs månatligen och samlar bland annat in information om hur många timmar de sysselsatta arbetar. Vid internationella jämförelser används oftast data från AKU eftersom liknande data samlas in i många andra länder. OECD som är en internationell organisation granskar återkommande länder med hjälp av den här typen av data.

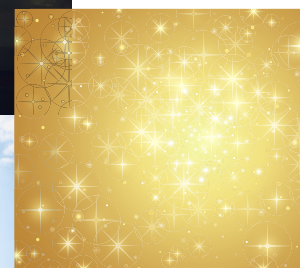
“Sverige har länge haft ett högt arbetskraftsdeltagande jämfört med andra länder.”

Figur 1 visar data som OECD har sammanställt över hur många timmar i genomsnitt de sysselsatta arbetar under ett år i några länder i Europa och i USA. I början av perioden var det årliga antalet arbetstimmar per sysselsatt lägst i Sverige och högst i USA. Frankrike var i nivå med USA, men har sedan dess minskat svagt till nivån för övriga länder i Europa. I slutet av perioden har länderna i Europa närmast sig varandra, samtidigt som avståndet till USA har ökat. I Europa har trenden i flera länder varit svagt fallande och närmast sig nivån i Sverige. I USA har utbudet av arbetstimmar varit på ungefär samma nivå över hela perioden. De sysselsatta i USA arbetar således fler timmar än vad de sysselsatta gör i Europa.

Sysselsättning omfattar alla som anger att de arbetar allt från några timmar till mer än heltid under mätveckan. Det omfattar även personer som var frånvarande under hela mätveckan på grund av sjukdom, semester, föräldraledighet eller av andra skäl. Frånvaro drar ner det totala antalet timmar i ekonomin. Skillnader i reglering av arbetstid och andra arbetsvillkor kan också förklara skillnader i arbetstimmar. Om till exempel en relativt stor andel av de sysselsatta arbetar till låga löner kan de behöva arbeta många timmar för att få ihop till levnadsomkostnader, vilket pressar upp antalet arbetstimmar i ekonomin. Även faktorer som skatt på arbete och ekonomiska stöd som påverkar den disponibla inkomsten har betydelse för utbudet av arbetstimmar. Exempelvis gör relativt låg skatt på arbete det mer lönsamt att arbeta fler timmar och att gå från deltid till heltid.

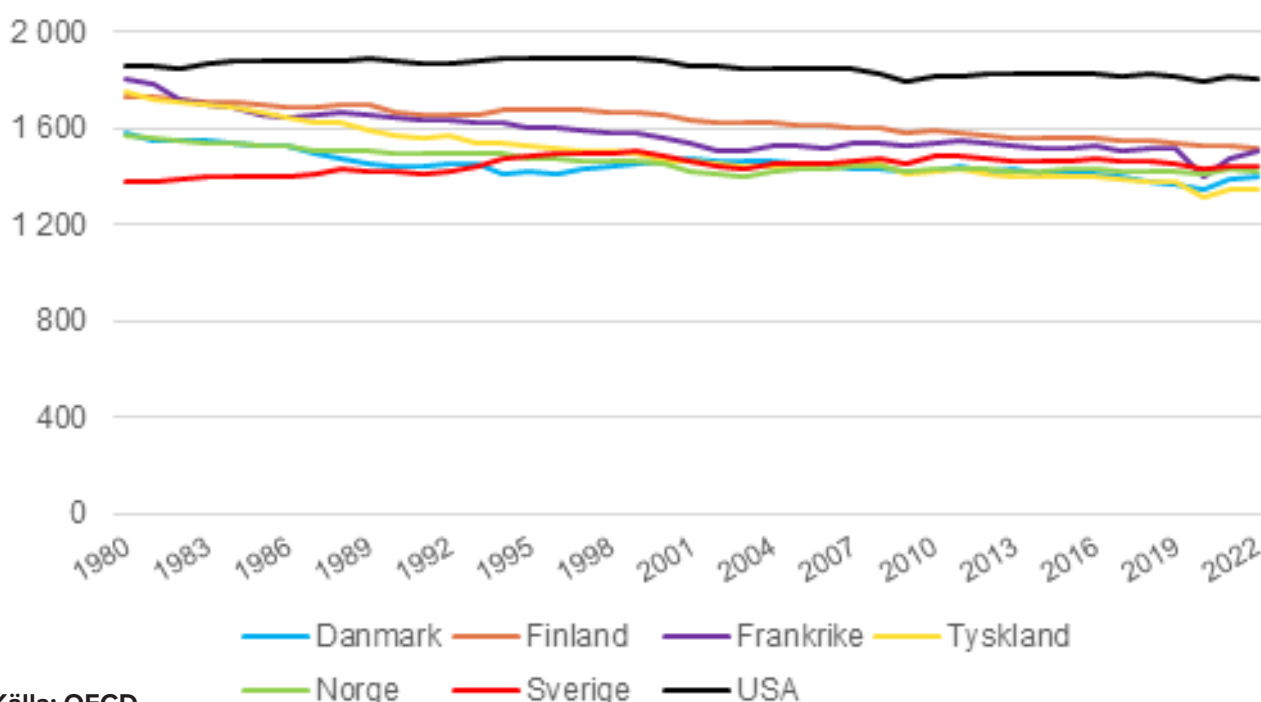
Figur 1 visar att antal timmar inte varierar särskilt mycket över tid. I vissa länder minskar antalet timmar tydligt under pandemin, men i andra sker det inga större förändringar. En förklaring till det är att många fortsatte att arbeta heltid under pandemin, men hemifrån. En annan förklaring är att inom flera branscher och sektorer arbetade många betydligt mer än normalt. En annan förklaring kan vara att en del av de sysselsatta var hemma med en kombination av nedsatt lön och kompensation från staten. Det kan ha medfört att de refererade till normalarbetstid snarare än den nedsatta tiden i de statistiska undersökningarna.

Ett sätt att se vad antal arbetstimmar har bidragit med är att titta på utvecklingen av BNP som är det gängse måttet på ekonomisk tillväxt. Vid jämförelse mellan länder används måttet BNP per capita som tar hänsyn till befolkningens storlek. Det kan tolkas som ett mått på levnadsstandarden eller välståndet i landet och utvecklingen av det måttet presenteras i figur 2. Det är samma länder som i figur 1 och det är tydligt att välståndet har ökat trendmässigt sedan 1980.

En ökad levnadsstandard betyder att befolkningen får högre inkomst, ökade ekonomiska möjligheter och längre förväntad livslängd...

Figur 1 Antal arbetade timmar per sysselsatt 1980–2022 i utvalda länder

Källa: OECD

Figur 2 visar att levnadsstandarden har ökat markant sedan 1980. Länderna följer varandra väl över hela perioden. Norge utvecklades något snabbare än de andra länderna under 1990-talet och Sverige något långsammare. Sverige har utvecklats snabbare än flera av de andra länderna under 2000-talet. Tillväxten föll i alla länder under pandemin, men har tagit fart därefter. Efter pandemin har Frankrike och Norge tappat något jämfört med de övriga länderna.

Levnadsstandarden i dessa ekonomier är ungefär fem gånger högre 2022 jämfört med 1980. Den förbättringen har skett utan en ökning av antalet arbetade timmar. Förklaringen till det är att teknisk utveckling har gett arbetskraften de tekniska möjligheterna att producera mer varor och tjänster med lika många eller färre arbetstimmar. Det betyder att arbetskraftens produktivitet har ökat.

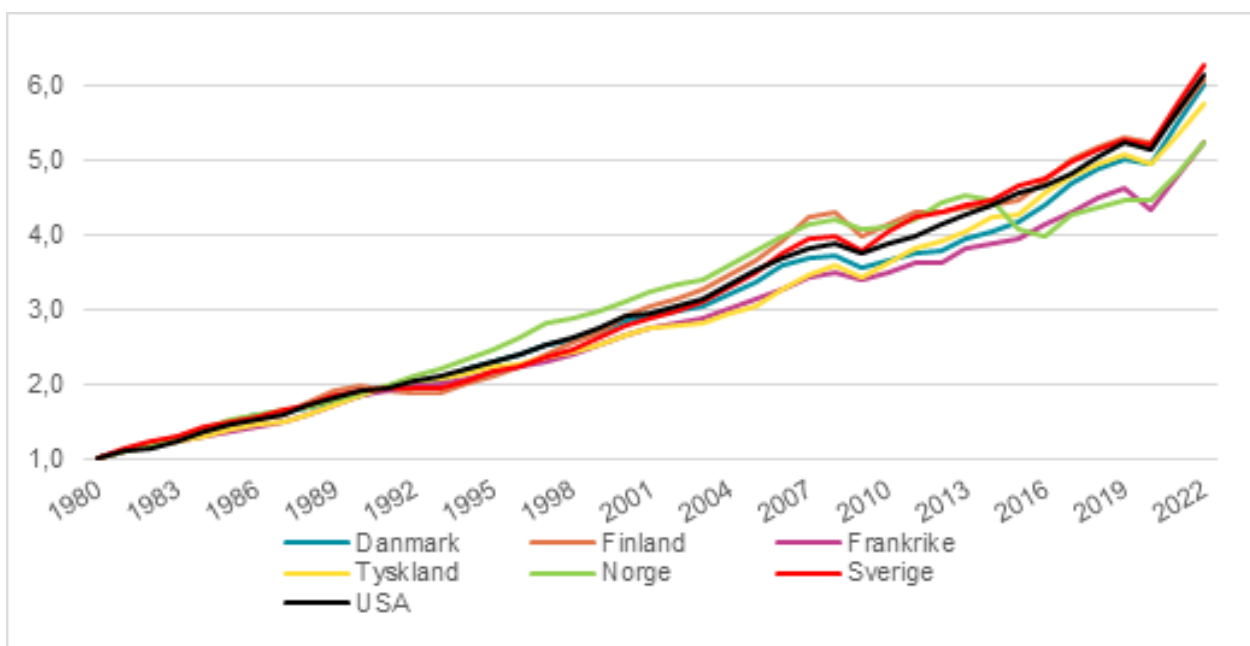
Produktivitetsutveckling (läs mer i en tidigare utblick) är en central drivkraft för den samhällsekonomiska utvecklingen. Det blir vinster för företagen som kan användas till investeringar eller utdelning till kapitalägare. Det skapar också ett utrymme för löneökningar. Hur vinsterna av produktivetsförbättringar ska fördelas är en fråga som aktualiseras i perioder då det förhandlas om löner och andra arbetsvillkor. Både anställda och arbetsgivare tjänar på produktivetsförbättringar och det är naturligt att båda grupperna får del av vinsterna.

Ett nationalekonomiskt perspektiv på val av arbetstid

För samhällsekonomi är det viktigt att en stor andel av befolkningen är tillgänglig för arbete, samt att sysselsättningen är hög. Ju fler som arbetar desto högre blir samhällets totala intäkter som i sin tur går till offentliga investeringar och täcker utgifterna för all offentlig service. Hög sysselsättning betyder också lägre samhällsekonomiska kostnader för arbetslöshet och annan frånvaro från arbetsmarknaden. Därför är en hög sysselsättningsgrad en politisk målsättning, och inom EU har länder kommit överens om sysselsättningsmål. Många delar av den ekonomiska politiken är också inriktade mot att uppmuntra till och göra det möjligt för människor med olika bakgrund att arbeta så mycket som möjligt.

Men de faktiska besluten om arbetstid fattas på individnivån och summan av alla de besluten blir det som presenteras i figur 1. Vad som påverkar dessa

Figur 2 BNP per capita 1980–2022 i utvalda länder (köpkraftsjusterad)

Källa: OECD

val är en viktig fråga för nationalekonomer. Det finns både teoretiska modeller som visar vilka faktorer som påverkar dessa val och analyser av data som visar hur dessa faktorer påverkar olika grupper i praktiken. Grundläggande är att det finns ett positivt samband mellan arbetstid och lön, det vill säga antal arbetstimmar stiger med lönen. När lönen stiger blir det mer lönsamt att ta på sig mer arbete och större ansvar genom att till exempel bli chef. Det som händer är att en person ökar sin tid på jobbet och minskar sin fritid. I nationalekonomi kallas detta en *substitutionseffekt*.

När löner ökar uppstår även en så kallad *inkomsteffekt*. Den högre lönen för samma arbetstid gör det möjligt att gå ner i arbetstid och ändå behålla samma levnadsstandard. Båda dessa effekter existerar samtidigt och de skiljer sig åt mellan olika inkomstgrupper. Substitutionseffekten (vill jobba mer) tycks vara starkare i den nedre delen av lönefördelningen och inkomsteffekten (vill jobba mindre) starkare i den övre delen av fördelningen.

Sammantaget brukar effekterna ta ut varandra. Men nedgången i antal arbetade timmar som observeras för några länder i figur 1 (och ökningen av BNP per capita i figur 2) signalerar att inkomsteffekten periodvis kan vara något större än substitutionseffekten.

Centralt är också individernas egna preferenser för arbetstid och fritid. Vissa föredrar att arbeta mycket

och hårt, medan andra värderar fritiden högt och vill ha kortare arbetsdagar.

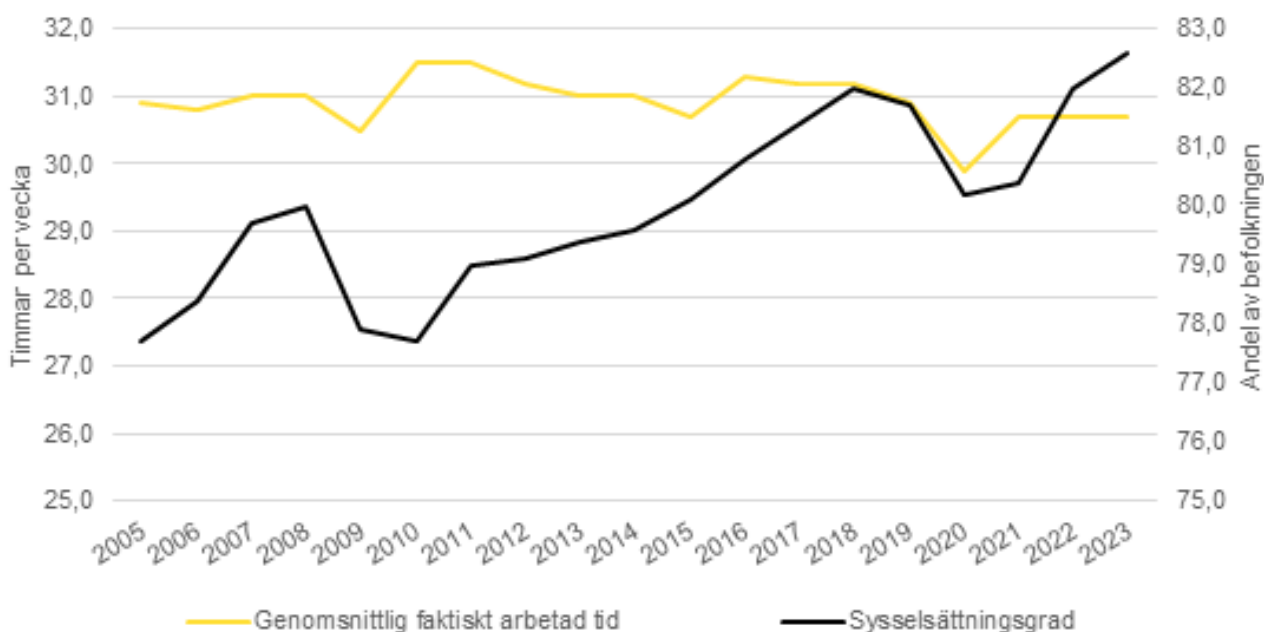
Det finns även en dynamisk aspekt på utbudet av arbetskraft som innebär att arbetstiden varierar över livet. Exempelvis vill en del arbeta mycket under perioder i livet då lönen är som högst och konsumera fritid senare i livet. Andra går ner i arbetstid när barnen är små och arbetar mycket när barnen klarar sig själva. Besluten om arbetstid påverkas också av regleringar på arbetsmarknaden, familjepolitik, skattepolitik och utformningen av pensionssystem. Arbetsvillkor utöver lön och arbetsmiljö påverkar också valen.

Liten egen kontroll över arbetsdagens planering och dålig arbetsmiljö och hög arbetsbelastning är faktorer som gör att en del väljer att gå ner i arbetstid.

Valen är inte alltid frivilliga. På delar av arbetsmarknaden kan individuella önskemål om arbetstid skilja sig från faktiskt antal arbetade timmar. Det kan finnas en förväntan bland arbetsgivare i vissa branscher att personalen ska arbeta mer än den avtalade arbetstiden. Långa arbetstider kan till och med vara en del av kulturen på arbetsplatsen. För vissa är den faktiska arbetstiden frivilligt/ofrivilligt högre än den önskade.

På andra delar av arbetsmarknaden kan normen vara den motsatta. Tjänsterna är utformade på ett sätt som möjliggör deltidsarbete för dem som önskar.

Figur 3 Arbetad tid per vecka och sysselsättningsgrad i åldersgruppen 20-64 år

Samtidigt kan det vara svårt för dem som vill arbeta mer att få heltidstjänster för att arbetsgivare enbart erbjuder timanställningar och deltidstjänster. Den önskade arbetstiden är ofrivilligt lägre än den faktiska arbetstiden.

Olika mått på arbetstid

AKU-undersökningarna, som genomförs av SCB, är de offentliga data om de sysselsattas arbetstid. De ger information om det totala utbudet av arbetstimmar som presenterades i figur 1. Det totala måttet är viktigt ur samhällets perspektiv, men är svårt att relatera till. I figur 3 presenteras därför även data på genomsnittlig arbetstid under en vecka för åldersgruppen 20–64 som utgör kärnan av arbetskraften. Precis som tidigare ingår även sysselsatta som är frånvarande från arbetet under mätveckan. Figuren visar även utvecklingen av andelen sysselsatta i åldersgruppen 20–64.

Den genomsnittliga faktiskt arbetade tiden per sysselsatt och arbetsvecka har under perioden 2005–2023 legat på ungefär 31 timmar. Under samma period har sysselsättningsgraden ökat trendmässigt. Den föll 2008–2010 då det var en global finanskris, men sedan dess har den ökat med ungefär 5 procentenheter. Trots den stabila utvecklingen av veckoarbetstiden arbetar befolkningen som helhet mer 2023 än 2005, vilket är en faktor bakom den ekonomiska tillväxten.

SCB:s bearbetningar visar också att antalet arbetstimmar för dem som arbetade (exklusive frånvarande) under mätveckan var 35,5 timmar 2023. Det måttet är i sin tur något lägre än den överenskomna arbetstiden som var 36,5 timmar. Företagare har längst arbetsveckor och fast anställda har fler timmar per vecka än tidsbegränsat anställda. Män arbetar fler timmar än kvinnor - det gäller både de som är fast och tidsbegränsat anställda.

Det är svårt att mäta arbetstid för grupper som inte formellt stämplar in och ut från arbetsplatsen. Även för den som arbetar kan det vara komplicerat att ange den faktiska arbetstiden. Det gäller i synnerhet inom flera akademikeryrken där arbete och fritid ofta flyter ihop, och där det ställs höga krav på tillgänglighet. Många svarar på e-post på helgen eller när chefen messar en fråga sent på kvällen under arbetsveckan. Det är svårt att räkna om det till arbetstimmar.

Många akademiker har också jobb där arbetstiderna är reglerade och verksamheten kräver att de följs. En del av arbetet kan ändå utföras utanför arbetstid för att den reglerade tiden inte räcker till. Även löner varierar mycket mellan olika akademiska utbildningsinriktningar, vilket framgår av Sacos livslönestudier. Kopplingen mellan lön och arbetstid är inte alltid glasklar och det krävs särskilda analyser av verksamheten för att förstå hur de hänger ihop.

Det finns ungefär 600 kollektivavtal om lön och arbetsvillkor på den svenska arbetsmarknaden, vilket speglar att det finns behov av olika lösningar inom olika delar av arbetsmarknaden. Arbetstid och lön är två faktorer som är centrala delar i förhandlingar om kollektivavtal.

På landnivå är fördelningen av arbetstiden inte det viktigaste utan det totala utbudet av arbetstimmar och hur det påverkar samhällets välbefinnande och befolkningens hälsa. Sett ur hela samhällets perspektiv är det bättre ju fler som arbetar, för det betyder mer skatteintäkter som kan användas till investeringar och offentliga tjänster. Det betyder också lägre utgifter för arbetslöshet. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det därför gynnsamt att så många som möjligt jobbar så mycket som möjligt.

*Lena Granqvist, samhällspolitisk chef
Håkan Regnér, chefsekonom
Februari 2025*

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlade organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 21 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Sacoförbunden samlar omkring 970 000 akademiker och närmar sig miljonen. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

